

правові студії. 2021. Випуск 2 (12). С. 57–63. DOI 10.32518/2617-4162-2021-2-57-63.

2. Лепка Х. М. Особливості закриття кримінального провадження судом у випадку смерті обвинуваченого. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Вип. 2. Т. 4. С. 114–118.

3. Басиста І. В. Застосування положень ст. 440 КПК України і п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України у випадку смерті засудженого, виправданого до завершення розгляду касаційної скарги. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 68. С. 212–221.

4. Габлей Н. Г. Смерть засудженого як підстава для закриття касаційного кримінального провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29). Т. 1. С. 161–164.

5. Навроцька В. В. Закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю особи, котра вчинила кримінальне правопорушення чи інше суспільно небезпечне діяння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 2. С. 85–93. DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-2-12>.

6. Постанова ККС ВС від 01 березня 2023 року (справа 759/11932/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395361>.

7. Постанова ККС ВС від 02 листопада 2021 року, справа № 753/21116/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100957039>.

8. Постанова ОП ККС ВС від 04 вересня 2023 року, справа № 710/466/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396705>.

9. Окрема думка (справа № 710/466/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113406822>

10. Смирнова Ірина. Закриття апеляцією провадження у зв'язку зі смертю обвинуваченого: судова практика. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zakrittya-apelyacieyu-provadhennya-uzvyazku-zi-smertyu-obvinuvachenogo-sudova-praktika.html>.

11. Постанова ОП ККС ВС від 23 вересня 2019 року, справа №728/2724/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84583305>

Кравчук Олексій Олегович,

суддя Вищого антикорупційного суду,
професор Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», доктор юридичних наук,
професор

ЩО СТРИМУЄ РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ВИКРИВАЧА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ?

Наявність працюючого законодавства про захист прав викривачів – один із важливих критеріїв для України як кандидата в члени ЄС [1]. Незважаючи на те, що в кримінальному процесі інститут

викривача з'явився доволі давно, такий учасник досить рідко з'являється в реальних кримінальних справах.

Лише нещодавно Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС) ухвалив вирок за угодою за ч. 5 ст. 27, ч. 4 ст. 369, та ч. 4 ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК), яким було передбачено виплату винагороди викривачу [2]. Цей вирок вважається першим таким в Україні [3].

Ця стаття присвячена роздумам про те, чому інститут викривача в кримінальному провадженні розвивається доволі повільно. При цьому ми не торкатимемося питань гарантій, що надаються викривачеві, що передбачені Законом «Про запобігання корупції».

Згідно із задумом законодавця, втіленим у ст. 3 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), присвяченій визначенню термінів, викривач – це по суті заявник у справах про корупційні кримінальні правопорушення. Єдине обмеження, на яке тут вказує законодавець – це наявність у такого заявника переконання, що повідомлена ним інформація є достовірною. Але оскільки завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення – заборонено ст. 383 КК, можна зі впевненістю сказати, що відмінність викривача від заявника, згідно з буквальним тлумаченням КПК, – лише у виді правопорушення, про яке ним повідомлено. Надалі в КПК законодавець неодноразово згадує викривача як різновид заявника. Навіть права викривача визначено в ст. КПК, яка має назву «Заявник». Так, згідно з ч. 3 ст. 60 КПК, заявник, який є викривачем, крім передбачених цією статтею прав, має право в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції», отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням.

Жодних інших особливостей або обмежень щодо визнання заявника в кримінальному процесі викривачем КПК не містить. Однак, практика застосування поняття викривача в конкретних справах пішла через вузьке (обмежувальне) тлумачення цього терміну. Справа в тому, що Закон «Про запобігання корупції» містить більш вузьке поняття викривача, ніж (на перший погляд) КПК. Визначення за ст. 1 цього Закону встановлює обмеження щодо джерел походження інформації про обставини правопорушення з певних видів діяльності особи, що надала інформацію (потенційного викривача). Сам цей перелік видів діяльності-джерел інформації – також є (на перший погляд) досить широким (трудова, професійна, господарська, громадська, наукова діяльність, проходження служби чи навчання або участь у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання), але й тут практика пішла шляхом обмежувального тлумачення.

Про обмежувальне тлумачення поняття викривача в цілому свідчить, наприклад, те, що Національне агентство з питань запобігання корупції навіть має роз'яснення, в якому наводяться

відмінності викривача і заявника, а також присвячену цьому окрему веб-сторінку на офіційному сайті [4; 5].

Отже, першим фактором, що стримує розвиток інституту викривача в кримінальному процесуальному праві, є те, що особа визнається викривачем у кримінальному провадженні, з урахуванням поняття викривача, передбаченого Законом України «Про запобігання корупції», що використовується з обмежувальним тлумаченням щодо видів діяльності, із яких особі стало відомо про обставини правопорушення [6].

Другим фактором є те, що слідча практика традиційно не прагне розширити (а можливо, навіть прагне обмежити) коло учасників кожної окремої кримінальної справи (провадження), через традиційні труднощі з повідомленням і прибуттям учасників. І хоча за КПК викривач, у порівнянні із заявником, не має особливих додаткових прав (крім двох прав – отримувати інформацію про стан досудового розслідування та призначену йому винагороду), в більшості проваджень щодо корупційних злочинів особи, що звернулись з заявою про злочин, не набувають статусу викривача. Саме схожою «обмежувальною практикою» обумовлено, наприклад, і слабкий розвиток іншого відносно нового інституту в кримінальному та кримінальному процесуальному праві – інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб [7].

Наступний фактор – обумовлений метою, що проглядається в формулюванні норм інституту викривача в різних підрозділах КПК. Законодавець визначив, що відомості про викривача вказуються в обвинувальному акті; там вказується і пропонується викривачеві винагорода (ст. 291 КПК). І єдине питання, що має вирішити суд у кримінальній справі за участі викривача – це у визначених законом випадках прийняти рішення про виплату йому винагороди (ст. 374 КПК). При цьому згідно зі ст. 53-7 Закону «Про запобігання корупції», право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у 5000 і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (далі – ПМПО), установленого законом на час вчинення злочину. В 2023 році це 13,42 млн. грн. Якщо предмет злочину чи завдані державі збитки не перевищать цього розміру, викривач не має права на винагороду.

Варто відмітити, що з урахуванням положень ч. 5 ст. 216 КПК, справи про корупційні злочини із предметом у таких розмірах, вчинені службовими особами державного органу або підприємства (підприємства з державною часткою понад 50 %) – підслідні виключно НАБУ. Лише у випадках, коли йтиметься про корупцію в недержавному секторі, справи про корупційні злочини з таким розміром предмету можуть бути підслідні іншим органам (в основному – органам Національної поліції). Водночас наголосимо, що право на винагороду в разі завдання злочином таких збитків – за

законом виникає лише тоді, коли йдеться про завдані у вказаному розмірі збитки державі. Тобто питання винагороди при повідомленні про корупційний злочин, вчинений у приватному секторі, може виникати тоді, коли йдеться не про збитки, а про розмір предмета злочину, що перевищує 5000 ПМПО (подібного дуже важко уявити).

Тому можна зі впевненістю сказати, що інститут викривача в кримінальному процесі, за яким може поставати питання про виплату викривачеві винагороди, стосується майже виключно справ, що розслідуються НАБУ і розглядаються ВАКС. При цьому в справах щодо підкупу такий значний розмір неправомірної вигоди майже не зустрічається. Щодо економічних злочинів (в основному, за ст. 191, 364 КК) справи з таким розміром предмета злочину трапляються також доволі рідко.

Отже, третім фактором, що стримує розвиток інституту викривача в кримінальному провадженні, є високий поріг розміру предмета злочину або збитків, при яких передбачається виплата винагороди викривачеві.

Питання розвитку інституту викривача залишається актуальним і перспективним для подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission. COM(2022) 407 final, Brussels, 17.6.2022. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10321-2022-INIT/en/pdf>.

2. Вирок Вищого антикорупційного суду від 2.10.2023 в справі №991/2288/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113847909>.

3. Інститут викривання працює: ВАКС ухвалив рішення про виплату винагороди. Національне агентство з питань запобігання корупції, 02.10.2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/institut-vykryvannya-pratsuyue-vaks-uhvalyv-rishennya-pro-vyplatu-vynagorody/>.

4. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 23.06.2020 № 5 «Щодо правового статусу викривача». <https://nazk.gov.ua/uk/documents/shhodo-pravovogo-statusu-vykryvacha/>

5. Чим відрізняється викривач і заявник? Національне агентство з питань запобігання корупції, 31.07.2020. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/chym-vidriznyayetsya-vykryvach-i-zayavnyk/>.

6. Ухвала Тернопільського апеляційного суду від 15.06.2021 у справі №607/8017/21. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97717950>

7. Бодунова О.М., Щербаківа В.А. До питання про заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Юридичний науковий електронний журнал, 2020, № 8, с. 356–359. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/90.pdf.